

МЕТОДОЛОГІЯ, ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.851:681.518

М.Г. Ватковська

кандидат філософських наук
Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ДОСВІД РОСІЇ, БІЛОРУСІ ТА ЕСТОНІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Проаналізовано стан розвитку електронного урядування у сфері освіти в таких країнах, як Російська Федерація, Білорусь та Естонія. Порівняно особливості надання освітніх послуг, їх тематичну спрямованість на урядових порталах зазначених країн. Показано відмінні характеристики реформи всієї структури державного управління. Визначено, що створення інформаційних порталів дає змогу забезпечити універсальне обслуговування громадян та доступ до інформації.

Ключові слова: механізми державного управління, електронне урядування, інформаційно-комунікаційні технології, освіта.

I. Вступ

Для України питання становлення електронного урядування є нагальними та актуальними, “особливо в контексті кардинальної зміни принципів організації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, зменшення поточних витрат на їх утримання, забезпечення прозорості управління та використання державних ресурсів, підвищення ефективності управлінської діяльності, пошуку нових форм співпраці і діалогу, посилення відповідальності та контролю за діяльністю державних установ” [12, с. 111]. Україна нині перебуває у стані трансформації системи державного управління в контексті впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, стоїть на шляху подальшої розбудови власної моделі електронного урядування. Аналіз досвіду впровадження електронного урядування у країнах близького зарубіжжя сприятиме визначенню перспективних шляхів подальшого розвитку електронного урядування в Україні.

У сучасному інформаційному суспільстві освітня сфера відіграє одну з провідних ролей, адже має вирішити одне з найважливіших державних завдань – виховати різнобічно розвинуту особистість, що неможливо зробити в повному обсязі без удосконалення системи державного управління в галузі освіти України. В.Г. Кремень у цьому контексті зазначає: “Українська освіта потребує системних перетворень і навіть більше” [10, с. 10]. Державне управління має відповідати

сучасному ритму життя, встигати за змінами. Віртуальний простір є ефективним середовищем для здобуття знань, пошуку потрібної інформації, що не може залишатися поза увагою управлінців. Крім того, держава не може стояти осторонь від соціальних мереж, що стрімко розвиваються та стають звичним середовищем взаємодії громадян: “Держава повинна трансформувати свої інформаційні системи так, щоб вони були зрозумілі та доступні, наближаючись за зручністю та інтерактивністю до соціальних мереж” [6, с. 19]. До переваг розвитку електронного урядування у сфері освіти належать: більша відкритість і прозорість управлінської діяльності у сфері освіти на всіх рівнях, можливість залучення громадськості до формування та реалізації державної політики у сфері освіти, а також управління окремими освітніми закладами, підвищення персональної спрямованості освітніх сервісів, підвищення поінформованості населення про послуги органів державної влади у сфері освіти.

Головною метою електронного уряду є підвищення ефективності діяльності державних органів влади на основі широкого використання інформаційно-комунікативних технологій, досягнення якісно нового рівня відносин держави й суспільства [19]. Електронний уряд доцільно розглядати як концепцію державного управління, яка реалізується в різних галузях державного управління. Проблематика електронного урядування не є новою, її дослідженню присвячено багато публікацій, які відрізняються різноманітністю підходів до аналізу цього явища. Електронне

урядування у сфері економіки, екології та управління земельними ресурсами висвітлювали такі дослідники, як В. Боклаг [1], В. Герасимчук [2] та Ю. Гуцуляк [3], у сфері державного управління освітою – Л. Даниленко [4], В. Крижко [11], В. Луговий [13], М. Фуллан [17] та ін. У вітчизняній та зарубіжній літературі проблематиці електронного урядування присвячені праці таких дослідників, як В. Іванова та Г. Коробова [6], П. Клімушин та А. Серенко [8], І. Коліушко та М. Демкова [9], А. Семенченко [16], І. Хасаншин [18] та ін. Аналіз цих досліджень виявив, що в них увагу авторів сконцентровано на загальних аспектах проблеми та складових розвитку електронного урядування в Україні. Досвід упровадження електронного урядування в країнах близького зарубіжжя у сфері освіти залишається не повністю висвітленим, чим і зумовлено тему дослідження. У межах цієї статті не випадково зосереджено увагу на розвитку електронного урядування у сфері освіти таких країн, як Росія, Білорусь та Естонія, адже вони були частиною однієї держави та мали рівні умови для розвитку. Проте їх існування як самостійних держав демонструє різні темпи розвитку як у цілому, так і у сфері електронного урядування зокрема.

II. Постановка завдання

Мета статті – аналіз російського, білоруського та естонського досвіду впровадження електронного урядування у сфері освіти.

III. Результати

Першим і важливим кроком на шляху побудови електронного уряду на теренах Російської Федерації стали розробка та прийняття у 2002 р. федеральної цільової програми “Електронна Росія”. Зауважимо, що “існує серйозна відмінність у розумінні терміна “електронний уряд” при реалізації проєктів за кордоном і в Росії. Вона полягає в тому, що для світового досвіду характерне визначення електронного урядування як інформаційної системи, що забезпечує надання з боку уряду послуг в електронній формі. У Росії ж цьому поняттю швидше відповідає система, яка комплексно автоматизує діяльність органів державної влади, автоматизує і регламентує процедури взаємодії владних гілок” [12, с. 93].

Офіційний веб-портал Російської Федерації [14] дає можливість перейти на всі державні ресурси, в тому числі й на Портал електронних державних послуг [15]. Натискаючи на посилання “Електронні послуги”, переходимо на сторінку з переліком відомств, які їх надають (Федеральна міграційна служба, Міністерство внутрішніх справ РФ, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки РФ тощо). Потрапивши на сайт Міністерства освіти і науки РФ, за руб-

рикатором “відомства”, що представлені Федеральною наглядовою службою у сфері освіти та науки, маємо змогу отримати інформацію з визнання та встановлення в РФ еквівалентності документів іноземних держав про освіту. Тут наведено детальний опис послуги (варіанти її отримання, її вартість, термін надання, категорії громадян, які мають змогу нею скористатися, підстави для її отримання, підстави для відмови в наданні послуги тощо). Якщо обрати електронну послугу за рубрикатором “категорія”, то маємо інформацію для науковців (наприклад, про зміни складу рад із захисту дисертацій, про зміну переліку наукових спеціальностей рад із захисту дисертацій тощо). Якщо на тій самій сторінці Міністерства освіти і науки РФ вийти з категорії послуг “електронні послуги”, то перелік можливих послуг значно збільшується. За рубрикатором “послуги” можна знайти інформацію про:

- функції держави щодо присудження, позбавлення, поновлення наукових ступенів;
- надання громадянам інформації про дітей, які залишилися без батьківського піклування (надано детальний опис того, як отримати певні послуги);
- контроль, що здійснюється за діяльністю представництв іноземних державних організацій з приводу всиновлення дітей на території РФ.

Також зі сторінки Міністерства освіти і науки РФ можна отримати інформацію про послуги, що надають такі відомчі організації, як Федеральна наглядова служба у сфері освіти і науки та Федеральне агентство у справах молоді.

Переходячи за посиланням “Федеральна наглядова служба у сфері освіти і науки”, маємо інформацію про:

- надання державних послуг з ліцензування освітньої діяльності;
- акредитацію освітніх установ і наукових організацій;
- державний контроль якості освіти в освітніх установах та наукових організаціях;
- державний нагляд за дотриманням законодавства Російської Федерації в галузі освіти освітніми та науковими організаціями.

Посилання “Федеральне агентство у справах молоді” надає інформацію з таких питань:

- включення до федерального реєстру молодіжних і дитячих громадських об'єднань;
- надання юридичним та фізичним особам роз'яснень з приводу різних питань, що перебувають під контролем агентства у справах молоді.

Для вдосконалення моделі електронного урядування у сфері освіти України “корисним вбачається використання досвіду Росії з організації електронного урядування на

регіональному та місцевому рівнях, де вона має досить цікаві варіанти вирішення існуючих проблем і досягла певних зусиль” [12, с. 111]. Тому детальнішого аналізу потребує російський досвід побудови електронного регіону (e-region), який є складовою електронної держави.

Послуги, що надає Єдиний портал електронних послуг Республіки Білорусь [5], можна поділити на послуги юридичним та фізичним особам. Крім того, для зручності пошуку вони поділені таким чином: за відомствами (виконавчі комітети, державні комітети, міністерства), життєвими подіями (банкрутство, вагітність, вихід на пенсію, здобуття освіти, отримання медичної допомоги тощо), категоріями (освіта, військово зобов'язання, транспорт, робота з іноземцями тощо) та додаткові (комерційні послуги, послуги для іноземних громадян).

Посилання, що стосується освіти: *Міністерство освіти* (на сторінці відомств), *Здобуття освіти* (життєві події) та *Освіта* (на сторінці категорій).

Тут можна отримати такі послуги:

- оформлення запиту про навчання;
- надання результатів централізованого тестування;
- моніторинг вступної кампанії ВНЗ Білорусі;
- електронна доставка документів з фондів Національної бібліотеки Білорусі;
- реєстрація вступників до аспірантури Білоруського державного університету;
- надання результатів пробного тестування.

Деякі послуги мають пряме посилання на сторінку заповнення форми, інші ж потребують реєстрації на порталі.

Запропоноване сортування послуг призводить до того, що багато освітніх послуг дублюються.

Як у Росії, так і в Білорусі наявні такі однакові пошукові рубрикатори послуг, як відомства та категорії. Проте їх змістове наповнення є різним. Можна зазначити, що Російська Федерація надає ширший інформаційний спектр послуг, а також ширші можливості для електронної взаємодії (можна отримати послугу поштою або через e-mail), Білорусь же відрізняється наданням можливостей онлайн-реєстрації тих, хто вступає до аспірантури, та наданням результатів тестування у вигляді sms-повідомлень.

Серед країн Центральної та Східної Європи Естонія – абсолютний лідер із залучення населення до використання мережі Інтернет. Веб-портал Естонії (<https://www.eesti.ee>) надає широкий спектр онлайн-можливостей. Естонський веб-портал складається з двох секцій: “інформаційної, що забезпечує практичну інформацію про права і обов’язки громадян, контакти з естонською владою тощо, та громадянської, що дає змогу громадянам

працювати з різноманітними національними базами даних, заповнювати аплікаційні форми (заяви, анкети), підписувати і відправляти документи тощо [7, с. 31]. Зручна система пошуку дає можливість знайти всі послуги, теми, контакти за запитом, у тому числі й освітні онлайн-послуги. На вкладці “Послуги” можна знайти послуги громадянам, підприємцю та чиновнику, а також алфавітний перелік усіх послуг. Доступні такі освітні онлайн-послуги:

- дані Національного архіву на тему навчання;
- дані з інфосистеми освіти Естонії;
- реєстрація на рівневий іспит з естонської мови;
- реєстрація на іспит на знання Конституції та Закону про громадянство;
- заява про вступ до 1-го класу (різні волості та міста);
- перевірка дійсності електронного свідоцтва;
- кваліфікаційні свідоцтва;
- клопотання про надання місця в дитячому садку (різні волості та міста);
- дані державного іспиту та електронне свідоцтво;
- клопотання про навчальні посібники за потребами;
- свідоцтва про закінчення навчального закладу;
- посібник щодо зниження частки самофінансування.

Для вільного користування послугами, що є на порталі, необхідно бути зареєстрованим та авторизованим.

Отже, саме естонський веб-портал надає найширший, порівняно з Росією та Білоруссю, спектр онлайн-послуг.

IV. Висновки

Отже, електронне урядування в цілому та у сфері освіти зокрема у країнах близького зарубіжжя розвинене нерівномірно. У Росії та Білорусі електронне урядування набуває форми так званої “інтерактивної взаємодії” з елементами транзакційної взаємодії, де можливим є завантаження різних документів і формулярів, спілкування з представниками державної влади за допомогою електронної пошти, форуму або чата. Для Естонії характерною є можливість внесення змін в електронному режимі до персональних даних громадянина в державних та муніципальних інформаційно-технологічних системах, доступним є електронне надання або поновлення різноманітних сертифікатів чи дозволів. Саме в електронному вигляді надається більша частина державних послуг населенню. Рівень розвитку електронного урядування в Естонії в цілому та у сфері освіти зокрема слід охарактеризувати як “трансформацію адміністративних про-

цесів". Ця стадія передбачає інтерактивну участь користувачів у прийнятті державних управлінських рішень, у зміні структури державних процедур згідно з потребами громадян. Цей етап розвитку електронного урядування включає всі види взаємодії.

Розвиток електронного урядування в розглянутих країнах близького зарубіжжя вплинув на традиційні відносини в системі "державне управління у сфері освіти – громадянин", оскільки споживачі освітніх послуг отримали більше можливостей обійтися без безпосередньої взаємодії з управлінцем (залежно від ситуації – державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування або посадовою особою державного чи комунального закладу). Багато інформації можна отримати самостійно, отже, зекономити власний час, управлінець у певних випадках (під час пошуку потрібної інформації, виконання певної послуги) перестає бути посередником між людиною та послугою. Отже, змінюється уявлення про роль управлінця – фактично його робота виконується завдяки інформаційним технологіям, а він залишається керівником, модератором цього процесу. Роль управлінця, принаймні в Естонії, вже дуже часто полягає в управлінні роботою інформаційно-освітніх проектів, наданні відповідей на запитання громадян у чатах та форумах, внесенні даних до певних реєстрів. Отже, змінюються й функції систем державного управління в галузі освіти та їх посадових осіб.

Подальшого дослідження потребує стан розвитку електронного урядування у сфері освіти в інших країнах, оскільки модернізаційні процеси, розпочаті в Україні, мають відповідати найкращим взірцям досвіду інформатизації державного управління у сфері освіти.

Список використаної літератури

1. Боклаг В.А. Зарубіжний досвід створення інформаційних систем щодо управління земельними ресурсами / В.А. Боклаг // Держава та регіони. Ссерія: Державне управління. – 2008. – № 6. – С. 23–28.
2. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством: графічне моделювання / В.Г. Герасимчук. – К.: КНЕУ, 2000. – 457 с.
3. Гуцуляк Ю.Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки / Ю.Г. Гуцуляк. – Чернівці: Прут, 2002. – 124 с.
4. Даниленко Л.І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи / Л.І. Даниленко. – К.: Логос, 1998. – 140 с.
5. Единый портал электронных услуг Республики Белоруссии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portal.gov.by>.
6. Иванов В.В. Государственное и муниципальное управление с использованием информационных технологий / В.В. Иванов, А.Н. Коробова. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 383 с.
7. Камінський А. Естонія / А. Камінський // Зарубіжний досвід впровадження електронного урядування. – К., 2008. – С. 25–40.
8. Клімушин П.С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві / П.С. Клімушин, А.О. Серенок. – Х.: Магістр, 2010. – 312 с.
9. Коліушко І.Б. Електронне урядування – шлях до ефективності та прозорості державного управління / І.Б. Коліушко, М.С. Демкова // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К.: Бібліотека інформаційного суспільства, 2004. – С. 138–143.
10. Кремень В.Г. Структурна модернізація освіти в контексті цивілізаційних змін / В.Г. Кремень // Педагогіка і психологія, 2011. – № 2. – С. 5–13.
11. Крижко В.В. Менеджмент в освіті / В.В. Крижко, Е.М. Павлютенков. – К.: Освіта, 1998. – 89 с.
12. Кирилук І. Росія / І. Кирилук // Зарубіжний досвід впровадження електронного урядування. – К., 2008. – С. 89–112.
13. Луговий В.І. Управління освітою / В.І. Луговий. – К.: Вид-во УАДУ, 1997. – 302 с.
14. Официальный веб-портал Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://government.ru>.
15. Портал электронных государственных услуг Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gosuslugi.ru>.
16. Семенченко А. Державна політика розвитку інформаційного суспільства: концептуальні засади електронного урядування в Україні / А. Семенченко // Досвід впровадження е-демократії та е-урядування в Україні. – К.: Національний центр підтримки електронного урядування, 2010. – С. 30–31.
17. Фуллан М. Сили змін: вимірювання глибини освітніх реформ / М. Фуллан. – Л.: Літопис, 2000. – 269 с.
18. Хасаншин І.А. Системы поддержки принятия решений в управлении региональным электронным правительством / И.А. Хасаншин. – М.: Горячая линия-Телеком, 2013. – 104 с.
19. Щерба Л.П. Інформаційне забезпечення управління навчальним процесом у системі загальної середньої освіти / Л.П. Щерба // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2001. – № 137. – С. 108–111.
20. Estonian Official Web Portal [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.eesti.ee>.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2014 р.

Ватковская М.Г. Опыт России, Беларуси и Эстонии по внедрению электронного управления в сфере образования

Проводится анализ развития электронного управления в сфере образования в таких странах, как Российская Федерация, Беларусь и Эстония. Сравниваются особенности предоставления образовательных услуг, их тематическая направленность на правительственных порталах указанных стран. Показаны отличительные характеристики реформы всей структуры государственного управления. Определено что создание информационных порталов позволяет обеспечить универсальное обслуживание граждан и доступ к информации.

Ключевые слова: механизмы государственного управления, электронное управление, информационно-коммуникационные технологии, образование.

Vatkovska M. Experience in Russia, Belarus and Estonia implementation of electronic control in education

The analysis of the development of e-governance in education in such countries as the Russian Federation, Belarus and Estonia. The features of educational services, their thematic focus on government websites of these countries are compared. The distinctive characteristics of the reform of the entire structure of government, the creation of information portals, allowing citizens to provide universal service and access to information are shown.

This implementation of information and communication technologies to the field of public administration is the direction of modernization of the whole system of governance, which must meet the challenges of our time. Today, in the world there is practically no country that would not have used in their work the components of e-government. But the use of information resources can be different; this indicates distribution of the elements of their implementation and the extent of their integration into the management structures and functions.

At present the technology of e-governance in the Russian Federation, Belarusian and Estonian model becomes the factor to improve the activities of public authorities, public organizations, serve to improve effectiveness of the government, ensure openness and transparency. The analysis makes it possible to say that e-government in general and education, in particular of Russian Federation, Belarusian and Estonian model, is based on providing information, consulting and online services. Information services are often relating to: providing information about the most current educational news in different sectors of society, the details of the mode and features of the various educational institutions (from kindergarten to after-school educational institutions, libraries, and public and private agencies), information about the content of various training courses, information on the possibility of obtaining financial aid, grants, scholarships for educational purposes. In the Russian Federation, Belarusian and Estonian model of development of e-government influenced the traditional functions of government in education in the context that there are more opportunities to do without direct interaction with managers.

Key words: mechanisms of governance, e-governance, information and communication technology, education.